

НЕБЕЗПЕКИ, СФОРМОВАНІ В СУСПІЛЬСТВІ ЗА РАХУНОК РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ГУСЄВ А. М.

кандидат біологічних наук

Київ

На сьогоднішній день розвиток інформаційних технологій набуває глобальних масштабів, адже відбувається тотальна інформатизація. Особистість є передумовою й продуктом існування суспільства, держави. Одне із важливих та вкрай необхідних завдань сучасної держави – гарантування безпеки особистості, яка характеризується захищеністю її психіки і свідомості від небезпечних інформаційних впливів: маніпулювання, дезінформування, спонукування до самогубства тощо. У світлі зазначених проблем актуальним є вивчення можливих небезпек інформатизації суспільства та заходів їх попередження.

Питання впливу небезпек на суспільство в умовах розвитку інформаційних технологій досліджувалися такими російськими та українськими вченими, як Васенін В. А. [1], Вікторов С. А. [3], Дзюба М. Т., Жарков Я. М., Ольховой І. О., Онищук М. І. [6], Толубко В. Б. [7]; американськими Дейнінг Д. [10], Хілдрет С. А. [8] та ін.

Метою статті є вивчення впливу небезпек, які сформувалися у суспільстві за рахунок розвитку інформаційних технологій.

Інформаційну небезпеку створюють численні інформаційні загрози, що поширюються в глобально-інформаційному просторі. Інформаційна небезпека має два взаємопов'язані розуміння: у вузькому та широкому значенні.

Інформаційні загрози (у вузькому розумінні) – це сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства, держави в інформаційній сфері [7, с. 12].

Інформаційні загрози (у широкому розумінні) – це такий інформаційний вплив (внутрішній або зовнішній), при якому створюється потенційна або актуальна (реальна) небезпека зміни напрямку або темпів прогресивного розвитку держави, суспільства, індивідів; сукупність чинників, що перешкоджають розвитку і використанню інформаційного середовища в інтересах особистості, суспільства й держави [7, с. 12].

Інформаційні загрози формуються в світлі інформаційних технологій.

Усі численні наслідки загрозового впливу інформаційних технологій можна розділити на такі групи:

- + наслідки для особистості;
- + для групи індивідів;
- + для суспільства і суспільних процесів;
- + для мережевого середовища.

Серед таких наслідків можна виділити такі (рис. 1).

Рис. 1. Негативний вплив інформаційних технологій

Охарактеризуємо детальніше кожен з них.

1) *зомбування особистості*. Цю групу характеризує вид інформаційної зброї, що має так званий психотронний вплив, під яким розуміють вплив електромагнітних полів і хвиль електронних приладів на людину, які викликають зміну її реакцій на життєві ситуації, що виникають у процесі життєдіяльності;

2) *маніпулювання суспільною свідомістю*. У даній ситуації йдеться про використання комп'ютерних і, в першу чергу, мультимедійних інтерактивних технологій, що можуть призвести до можливості моделювання в режимі реального часу реалістичних образів штучного світу, переданих людині через відчуття, що імітуються відповідно до цих образів. Крім того, при інтернет-спілкуванні, за допомогою визначених інтернет-технологій відбувається зміна ціннісних орієнтацій особистості, змінюється світосприйняття, спосіб мислення, з'являються нові види девіацій (відхилень від нормального розвитку);

3) *поширення чуток*, що слугують причиною появи панічних настроїв у суспільстві;

4) *дестабілізація суспільства*, безпосередній вплив на суспільні процеси. У дану групу входять спроби порушення життєво важливих інфраструктур суспільства, що може бути досягнутим за допомогою такого виду інформаційної зброї, як «погрози, передані через Інтернет»;

5) *збитки від терористичних дій у мережевому середовищі*, що, у свою чергу, пов'язані з: людськими жертвами або матеріальними втратами, викликаними деструктивним використанням елементів мережевої інфраструктури; можливими втратами (у тому числі загибеллю людей) від несанкціонованого використання інформації з високим рівнем таємності або мережевої інфраструктури керування в життєво важливих (критичних) для держави сферах діяльності; витратами на відновлення керованості мережі, викликаними діями по її руйнуванню або ушкодженню; моральним збитком

як власника мережевої інфраструктури, так і власного інформаційного ресурсу; іншими можливими втратами від несанкціонованого використання інформації з високим рівнем таємності [1, с. 151]

На думку науковців, зокрема Дзюби М. Т., Жаркова Я. М., Ольхового І. О., Онищука М. І., джерелами загроз інформаційного простору є розбіжності (суперечності) відповідних інтересів, системи цінностей, цілей між особистістю та суспільством, державою або наявністю в одній зі сторін стосовно іншої домагань, претензій або інших спонукувань до конфлікту. Найбільш небезпечним джерелом загроз цим інтересам вважається суттєве розширення можливостей маніпулювання свідомістю людини за рахунок створення навколо неї індивідуального «віртуального інформаційного простору, а також можливість використання технологій впливу на її психічну діяльність» [6, с. 132].

Новітні інформаційні технології, сучасні інформаційні й психологічні форми та способи впливу на особистість і суспільство все більше й більше знаходять своє застосування не тільки в період підготовки й в ході бойових дій (операцій), а й стають невід'ємною частиною повсякденного життя.

У відомій та досить цінній праці «Маніпуляція свідомістю» Кара-Мурза С. Г. вказує, що застосування сучасних технологій і способів маніпулювання масовою свідомістю здійснюється сьогодні повсякденно при використанні засобів масової інформації, у рекламній сфері, у діяльності різного виду екстрасенсів, магів, чаклунів тощо [4, с. 3 – 7]. Особливо воно активізується в переломні моменти розвитку держави, якими, наприклад, є передвиборчі кампанії.

Нині в засобах масової інформації пропагується культ жорстокості, насильства, порнографії, особливо на телебаченні та в комп'ютерних мережах, що призводить до неусвідомленого бажання значної частини населення, особливо підлітків і молоді пострадянських країн, наслідувати його, сприяє закріпленню подібних стереотипів поведінки в їхніх власних звичках і способі життя, знижує рівень граничних обмежень і правових заборон, сприяє появі негативних норм поведінки в суспільстві, що, у свою чергу, відкриває шлях до втрати морально-ціннісних установок, до правопорушень.

Однією з характерних тенденцій, яка склалася в сучасних умовах, не тільки в Україні, а й у світі, є випереджальний розвиток форм, способів, технологій і методик впливу на свідомість (підсвідомість), психологію й психічний стан людини в порівнянні з організацією протидії негативним, деструктивним психологічним впливам, інформаційно-психологічним захистом особистості й суспільства в цілому.

Йдеться про можливі деформації системи масового інформування й поширення дезінформації, які ведуть до потенційних порушень суспільної стабільності, про завдання шкоди здоров'ю і життю громадян унаслідок пропаганди чи агітації, що збуджують соціальну, расову, національну чи релігійну ненависть і ворожнечу, про діяльність тоталітарних сект, що пропагують насильство й жорстокість. Ці впливи, усвідомлені чи неусвідомлені,

як показує життя, можуть призводити й призводять до серйозних порушень психічного й фізичного здоров'я, розмивання природних і культурно-заданих норм поведінки, до зростання ризикованих соціальних й особистісних ситуацій.

Коли говорять про інформаційно-психологічний вплив як загрозу, природно, що мають на увазі негативні наслідки його реалізації. Негативні наслідки можуть проявлятися у двох аспектах: перший – у відношенні особистості до держави і другий – у руйнуванні цілісності самої особистості.

У сучасних умовах посилення інформаційно-психологічного впливу на окрему людину (особистість) як суб'єкт суспільного життя, носія визначеного світогляду, що має більш-менш виражені правосвідомість і менталітет, духовні ідеали й ціннісні установки формування довіри до себе, – одне з основних політичних завдань влади. Неадекватна суспільним інтересам (з погляду влади) поведінка громадянина може сприйматися як гостра форма політичного екстремізму, яка загрожує самому існуванню політичної системи, або як форма політичної байдужості, яка не менше руйнує основи громадського життя [2, с. 10].

Водночас особистість піддається різного роду маніпулятивним впливам, інформаційним за своєю природою, результати яких можуть прямо загрозувати її фізичному чи психічному здоров'ю. Саме такі впливи часто протягом багатьох років формують морально-психологічну атмосферу в окремих прошарках суспільства, підживлюють кримінальне середовище й сприяють зростанню психічних захворювань у суспільстві.

Серйозну небезпеку для психіки особистості викликає поширення за допомогою мережі Інтернет порнографії, непристойної інформації, що ображає суспільну мораль, порушує сформовані в суспільстві стандарти моралі. Сервери з такою інформацією часто відвідуються дітьми й підлітками, хоч і вважається, що за допомогою Інтернету гарантується більша конфіденційність й анонімність, ніж при відвідуванні кінотеатрів або магазинів з відкритою чи підпільною порнолітературою й порновідеофільмами.

Небезпечні впливи інформаційного простору на індивідуальну свідомість можуть призвести до двох видів взаємозалежних змін, а саме:

1) зміни психіки, психічного здоров'я людини. Оскільки в разі інформаційних впливів важко говорити про межі норми і патології, показником змін може бути втрата адекватності відображення світу у свідомості й своєму ставленні до світу. Можна говорити про деградацію особистості, якщо форми відображення дійсності спрощуються, реакції грубішають і здійснюється перехід від вищих потреб (у самоактуалізації, соціальному визнанні) до нижчих (фізіологічних, побутових);

2) зрушення в цінностях, життєвих позиціях, орієнтирах, світогляді особистості. Такі зміни спричиняють антисоціальні вчинки й становлять небезпеку вже для всього суспільства і держави [9, с. 13].

Важлива особливість інформаційно-психологічних впливів на індивідуальну свідомість полягає в тому,

що вони, як загрози, можуть не помічатися й не усвідомлюватися самою людиною.

Інформаційно-психологічний вплив – це такий вплив на індивідуальну або суспільну свідомість інформаційно-психологічними або іншими засобами, що викликає трансформацію психіки, зміну поглядів, думок, відносин, ціннісних орієнтацій, мотивів, стереотипів особистості з метою вплинути на її діяльність і поведінку. Кінцевою його метою є досягнення певної реакції, поведінки (дії або бездіяльності) особистості, яка відповідає цілям психологічного впливу.

Можна виділити такі види інформаційно-психологічного впливу: психогенний, нейролінгвістичний, психоаналітичний (психокорекційний), психотропний.

Основними інструментами стратегічного дезінформування є засоби масової інформації: газети та журнали, радіо й телебачення, Інтернет.

Створення різних віртуальних груп за інтересами в Інтернеті також є легальним способом для прощовування тих чи інших ідей. Постійна віртуальна група, що утворилася, свідчить про наявність людей, здатних до сприйняття ідей, що поширюються, а зростання чисельності групи показує ефективність інформаційно-психологічного впливу.

Збирання адрес електронної пошти в мережі також створює основу для проведення цілеспрямованого впливу на великі групи людей, оскільки дозволяє створювати великі бази даних з інформацією персонального характеру, що дає можливість виділяти групи впливу. Надалі за необхідності цим групам можна вислати матеріали пропагандистського характеру.

Соціально-психологічні наслідки розвитку інформаційних технологій віртуальної реальності, як і взагалі сучасних символічних візуальних систем, у контексті безпеки особистості й суспільства можуть бути негативні. Подібні технології дозволяють з максимальною ефективністю робити інформаційно-психологічний вплив, часто використовуються для підвищення наочності подачі інформації, наприклад у програмах новин. Подібні технології можуть використовуватися для створення будь-якої реальної ситуації, сполучаючи елементи реального відеозображення й елементи, створені комп'ютерною графікою [5, с. 331].

Для людини має велике значення також і обсяг інформації, що потрапляє в її інформаційне середовище. Перевантаження інформацією веде до вичерпання психоемоційних можливостей людини, наслідком чого є постійний стресовий стан. Переробка великої кількості інформації переключає людину з природної фізичної діяльності на діяльність, в якій м'язи людини не працюють. Це призводить до інформаційного перевантаження. За інформаційного перевантаження порушується структура інформаційного середовища людини, таку ситуацію називають *інформаційною кризою*.

У сучасній науковій літературі виділяють такі види інформаційної зброї: психотронна («психофізична») зброя; засоби програмно-математичного впливу на функції ЕОМ; інформаційні матеріали [8].

На сьогодні, у результаті усвідомлення можливостей інформаційної зброї, з'явився термін *Strategic Information Warfare* – «стратегічне інформаційне протиборство» [10]. Інформаційне протиборство, на думку американських фахівців, являє собою використання державами глобального інформаційного простору й інфраструктури для проведення стратегічних операцій і зменшення впливу на власний інформаційний ресурс. Інформаційне протиборство перш за все має на меті забезпечити суспільство від негативного впливу інформаційних технологій.

Таким чином, інформаційне протиборство – це об'єктивна реальність сьогодення. Для протистояння загрозам суспільства необхідно створити дієву систему інформаційного протиборства, розробити конкретні методики та технології протиборства.

ВИСНОВКИ

Відаючи належне можливостям для суспільства, які несуть в собі інформаційні технології, не варто забувати і про ті протиріччя, які вони у собі містять, зокрема небезпеку для суспільства.

Перерахуємо деякі небезпеки і проблеми на шляху до безпечного інформаційного суспільства:

- ★ реальна можливість руйнування за допомогою інформаційних технологій приватного життя людей і організацій;
- ★ проблема відбору якісної і достовірної інформації при великому її обсязі;
- ★ проблема адаптації багатьох людей до середовища інформаційного суспільства, до необхідності постійно підвищувати свій професійний рівень;
- ★ зіткнення з віртуальною реальністю, в якій важко розрізняються ілюзія і дійсність, створює у деяких людей, особливо молодих, маловивчені, але явно несприятливі психологічні проблеми.

Отже, слід зазначити, що зростання інформаційної культури не повинно супроводжуватися руйнівними наслідками інформатизації суспільства, адже це негативно впливає на окремі групи: особистості, групи індивідів, суспільства в цілому. Розвиток інформаційних технологій не повинен містити в собі загрози суспільству. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Васенин В. А.** Информационная безопасность и компьютерный терроризм // Научные и методологические проблемы информационной безопасности (под ред. В. П. Шерстюка). – М. : МЦНМО, 2004. – 354 с.
2. Взгляды военных экспертов США на ведение информационного противоборства // ЗВО. – 2001. – № 8. – С. 10 – 15.
3. **Викторов С. А.** Накануне 3-й мировой информационной войны // Финансовая Украина. – 1997. 18 февраля. – № 5. – С. 12 – 16.
4. **Кара-Мурза С. Г.** Маніпуляція свідомістю : Навчальний посібник. – К. : Оріони, 2003. – 500 с.

5. Крысько В. Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт) / Под общ. ред А. Е. Тараса.– Мн. : Харвест, 1999.– 448 с.

6. Нарис теорії і практики інформаційно-психологічних операцій /Дзюба М. Т., Жарков Я. М., Ольховой І. О., Онищук М. І. : Навч. посібник // За заг. ред. В. В.Балабіна.– К. : ВІПІ НТУУ «КПІ», 2006.– С. 132.

7. Толубко В. Б. Інформаційна боротьба (концептуальні, теоретичні, технологічні аспекти) : Монографія.– К. : НАОУ, 2003.– 315 с.

8. Хилдрет С. А. Кибертерроризм. Матеріали Исследовательской службы Конгресса. Доклад Исследователь-

ской службы Конгресса RL30735, Кибервойна. [Электронный ресурс].– Режим доступа : <http://www.infousa.ru/information/bt-1028.htm>

9. Черешкин В. С., Смолян Г. Л., Цыгичко В. Н. Реалии информационной войны // Конфидент.– 1996.– № 4.– С. 13 – 18.

10. Dorothy E. Denning. Activism, Hacktivism, and Cyberterrorism: The Internet as a Tool for Influencing Foreign Policy / Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy.– N.Y., 2001.– P. 239 – 288.